

Op de bres voor een groene stad

Van de gevestigde natuurorganisaties is Staatsbosbeheer van oudsher het meest betrokken bij natuur in en om de stad. Boswachter Jeroen den Hartog houdt bijvoorbeeld de plantenrijkdom in het Haagse Bos en het Malieveld op peil, terwijl programmadirecteur Harry Boeschoten probeert draagvlak te kweken voor groene dooradering in stedelijk gebied. Ook stadsecologen spelen een belangrijke rol als ambassadeurs en bewakers van de natuur. In Deventer koestert Erik Lam zowel de biodiversiteit als de groene inwoners van zijn stad.

Vergeet Jac. P. Thijsse, vergeet het Naardermeer. De eerste natuurbeschermingsactie staat op naam van de vader des vaderlands. In 1576 liet Willem van Oranje in de Acte van Redemptie vastleggen dat het Haagse Bos tot in lengte van dagen behouden moest blijven, inclusief het Malieveld.

Vierenhalve eeuw later zwaait Staatsbosbeheer de scepter over dit evenemententerrein en nationale demonstratielocatie, pal tegenover Den Haag CS. Nog altijd is het terrein onbebouwd – dankzij de Acte – maar veel natuurlijk valt er niet te zien: een winderige vlakte met 10 hectare gras. Om te voorkomen dat het terrein bij massale manifestaties verandert in een modderpoel zaait de beheerder regelmatig stadiongras, een mengsel dat tegen een stootje kan.

Toch is de grasmat gevarieerder dan je zou verwachten. Menig natuurgebied zou trots zijn op plantensoorten als Blauwe bremraap, Vogelmelk en Slangenkruid. 'Voor een manifestatie worden die groeiplaatsen afgezet, zodat er niet een tent of een podium bovenop komt te staan', vertelt boswachter Jeroen den Hartog.

Hij beheert natuur- en recreatiegebieden tot ver buiten de stad, maar niet één zo druk als het Haagse Bos en het Malieveld. 'Op de Veluwe komen mensen vooral voor de natuurbeleving of om tot rust te komen. Hier hebben we te maken met een heel diverse groep gebruikers. Van omwonenden die er drie keer per dag hun hond uitlaten, hardlopers, mensen die naar hun werk fietsen, schoolkinderen die er hun diploma hulpboswachter halen, tot mensen die in het voorjaar speciaal komen voor de stinsenflora met Bosanemoon en Boshyacint.'

Om iedereen aan bod te laten komen is er een gebruikersgroep die meepraat en adviseert over het beheer van het 110 hectare grote gebied. Volgens Den Hartog wordt zo geprobeerd een evenwicht te bewaren tussen natuur en de wensen van de gebruikers. Sinds de Tweede Wereldoorlog, toen 80 procent van de bomen was verdwenen, is er in het Haagse Bos een mooi gevarieerd loofbos ontstaan waar de biodiversiteit op peil blijft. Regelmatig wordt het gebruikt door Sperwer, Havik, Buizerd en Raaf; de Boomarter komt er voor en regelmatig laat de IJsvogel zich zien. 'Daar houden we rekening mee, maar we zijn net zo goed bezig met onze wandel- en fietspaden. De rust handhaven? Ondanks al het toezicht lukt dat domweg niet. Daar is het bos te druk voor', aldus Den Hartog.

Groene Metropool

Hoewel Natuurmonumenten zich afgelopen jaar ontfermde over Haarzuilens als achtertuin van Utrecht, is van de grote terreinbeheerders Staatsbosbeheer traditioneel het meest betrokken bij groen in en rondom de stad. De organisatie is beheerder van

Stinsenflora Haagse Bos (foto: Jeroen den Hartog).

Bruin blauwtje (*Aricia agestis*)
(foto: Mark Grutters).

grote delen van de Randstadgroenstructuur en tal van recreatiegebieden.

Sinds een jaar is Harry Boeschoten programmadirecteur Groene Metropool.

'Groen in en rond de stad staat permanent onder druk, terwijl dat belangrijk is voor een goed woon-, werk- en vestigingsklimaat. Onder staatssecretaris Bleeker werd de rijksbijdrage aan het Natuur bij de Stad programma stopgezet. Staatsbosbeheer kijkt nu of het een impuls kan geven aan het denken over meer en beter groen in en bij de stad, met name in de Randstad.'

Daarbij focust Boeschoten niet zozeer op de eigen bezittingen van Staatsbosbeheer, maar hij probeert vooral aansluiting te zoeken bij nieuwe partners, van kunstenaars in de stad tot de ANWB, en bij andere niet per se groene maatschappelijke stromingen. 'Als je het hebt over bewegen en gezondheid, dan is de verbinding met een aangename groene leefomgeving snel gemaakt', aldus Boeschoten. 'Hoe groener, hoe vaker mensen de fiets pakken of een stukje wandelen. Ik denk dat we moeten investeren in groene infrastructuur die begint in de eigen straat en die verbonden is met parken, die dan weer aansluiten op recreatie- en natuurgebieden buiten de stad of de duinen of de Biesbosch. Als je verbindt, leert de ervaring, gaan mensen die verbindingen gebruiken om te lopen en te fietsen. Je slaat twee vliegen in een klap: je creëert een woonomgeving die mensen uitnodigt om te bewegen in plaats van de auto te pakken en andersom geef je planten en dieren de gelegenheid de stad in te trekken.'

Biodiversiteit speelt niet altijd de hoofdrol. De programmadirecteur richt zich op heel veel tinten groen. 'Van een groot stadspark tot 'guerrilla gardening' langs een spoortalud of meer vlinders op een sportpark. Dat mensen in Den Haag een Ijsvogel kunnen zien, is natuurlijk fantastisch. Dat is een piekervaring. Aan de andere kant biedt de stad zelden topnatuur, maar de natuur die er is, is van grote betekenis; het verhaal van stadsecoloog vind ik daarom erg inspirerend. Het credo van Staatsbosbeheer is beschermen, beleven en benutten. In de stad ligt de nadruk meer op beleven. En groen in de stad dient ook andere doelen. Van het voorkómen van hittestress tot het opvangen van water bij regenbuien.'

Bereikbaar groen in de stad heeft nog een bijkomend voordeel, vertelt Boeschoten. Uit onderzoek in Engeland naar de vrije actieradius van 8-jarige kinderen zonder toezicht van de ouders, blijkt dat die is teruggelopen van 10 kilometer in 1918 naar 275 meter nu.' Daarmee is de kans marginaal dat een kind zelf iets van natuur tegenkomt. Dat is heel slecht voor het kweken van draagvlak voor natuurbescherming. Onderzoek wijst uit dat je voor je tiende je eerste natuurbeleving moet hebben gehad, om levenslang 'fan' te blijven. Het is dus ook noodzakelijk om natuur dichterbij mensen te brengen.

Voorlopig is die groen dooraderde stad nog een verre wensdroom van Staatsbosbeheer. 'Het is een kwestie van de lange adem. Er is uiteraard weinig ruimte in stedelijk gebied, maar aan de andere kant: er wordt in de stad ook voortdurend gesloopt en nieuw ontwikkeld', aldus Boeschoten. 'In de planfase moet groen dan wel een prominentere rol gaan spelen. Daar probeer ik gemeentebesturen enthousiast voor te maken. De verbinding tussen de noordrand van Rotterdam en de natuur in Midden-Delfland is bijvoorbeeld niet zo sterk. Op termijn liggen daar echter wel kansen in het kader van stadsvernieuwing. Dan zijn er mogelijkheden om de verbinding tussen stad en ommeland te verbeteren.'

Boeschoten brengt geen grote zak geld mee om dergelijke groenprojecten te financieren. 'Het begint met het aanboren van enthousiasme', zegt hij. 'Ik voel me een soort verbindingsofficier die ideeën aandraagt en partijen bij elkaar brengt.'

25 jaar stadsecologie

Ans Hendrikse en Johan Vos, oud-stadsecologen van Den Haag en Zoetermeer, zijn bezig met een overzicht over 25 jaar stadsecologie. Welke ontwikkelingen heeft dit nieuwe terrein doorgemaakt sinds in 1989 het Platform voor Stedelijke Ecologie werd opgericht? Hoe zijn stadsecologen ingebed binnen gemeentes, worden hun adviezen gevolgd en wat komt er op hen af? Uit het rapport blijkt dat het vakgebied stevig op de kaart staat. Wel is de stadsecoloog vaak een eenling die zich een slag in de rondte werkt, terwijl politici nog onvoldoende beseffen hoe belangrijk groen in de stad is voor het welbevinden van de inwoners.

Het eindrapport – Bestaat de ecologische stad? Lessen uit 25 jaar stadsecologie: een evaluatie – is te downloaden via <http://www.wageningenur.nl/nl/project/25jaarstadsecologie.htm>.

Op basis daarvan verscheen er in juni een themanummer stadsecologie van het vaktijdschrift Groen.

Groen Deventer

Allianties aangaan, kansen benutten, burgers betrekken bij natuurbescherming doet Erik Lam al 25 jaar. Hij is de laatste acht jaar stadsecoloog in Deventer, een gemeente met nog geen honderdduizend inwoners, maar met de allure van een eeuwenoude stedelijke traditie.

'Als stadsecoloog ben ik pleitbezorger voor flora en fauna en probleemoplosser voor de gemeente ineen', vertelt Lam. 'Ik praat mee als projecten nog op de tekenafel liggen. Enerzijds om de naleving van de Natuurwetgeving in de gaten te houden: huizen er geen vleermuizen in bomen die worden gekapt, moeten er Kamsalamanders worden verplaatst?'

Dat oplossen is mijn taak. Daarnaast probeer ik er wat extra's uit te slepen voor de natuur. Past er niet ergens een poel in dat nieuwbouwproject, kan die oude houtwal niet blijven staan?'

'Dat werk is een kwestie van geven en nemen', vertelt Lam. Standaard stelt de gemeente de eis dat er streekeigen plantmateriaal wordt gebruikt. 'Voor een ontwerper maakt het niet gek veel uit welke boom hij neerzet. Maar je hoeft ook niet radicaal te zijn: heren der mag er best een Magnolia staan. Dan houd ik iedereen tevreden.'

Een wandeling met Lam door Deventer is een aaneenschakeling van verwijzingen naar soorten of acties die de stadsecoloog heeft ondernomen. Op de stadsmuren herintroduceerde hij de Muurbloem; hij voorkwam dat er een bushalte verrees op de groeiplaats van de Akkergeelster in het Nieuwe Plantsoen, vlakbij de watertoren. Lam wijst op Appelvinken op de Oude algemene begraafplaats, die al jaren als natuurgebiedje wordt beheerd.

Erik Lam in stadspark Deventer (foto: Rik Nijland).

Hoewel het Grondbedrijf huiverig was, kreeg een braakliggend terrein in het centrum de 'status van tijdelijke natuur' en werd er een 'bijenidylle' aangelegd. Inmiddels gebeurt dat op grotere schaal op een halfleeg bedrijventerrein langs de A1. Hoog boven het winkelend publiek in het centrum hangen nestkasten voor Gierzwaluwen. En hoewel de architect van het gloednieuwe stadhuis tegenspartelde, kwam ook daar nestelgelegenheid voor Gierzwaluwen, mussen en Zwarte roodstaarten en werden kasten ingebouwd voor vleermuizen.

De stadsecoloog is milieukundige, maar heeft ook een achtergrond als hovenier. 'Dat komt me goed van pas', vertelt Lam. 'Regelmatig bemoei ik me met het groenbeheer om kwetsbare planten te beschermen. Ik spreek dezelfde taal als die collega's, begrijp hun dilemma's en kan alternatieven aandragen. Regelmatig krijg ik mijn zin.'

De stadsecoloog heeft in Deventer veel biodiversiteit onder zijn hoede, mede door het grote oppervlak van de gemeente en het afwisselende landschap: 'van de uiterwaarden van de IJssel tot de dekzandruggen van Salland, van fonteinkruiden tot dennenbossen'.

Nauwgezet houdt hij de biodiversiteit bij. In de gemeentelijke ecologische databank, inmiddels ondergebracht bij de Nationale Databank Flora en Fauna (NDFF), staan 3700 soorten geregistreerd, waarvan 750 plantensoorten en bijvoorbeeld 46 soorten libellen. En daar komt geregeld nieuwe input bij, niet alleen van amateuronderzoekers, maar de stadsecoloog heeft ook budget om elk jaar een inventarisatie te laten uitvoeren. 'Inmiddels heb ik een aardig overzicht van wat er hier leeft, maar als een project wordt voorbereid, ga ik niet zelf op stap om de natuurtoets uit te voeren. Dat voelt alsof je je eigen vlees aan het keuren bent. Daarvoor neem ik een onafhankelijk ecologisch adviesbureau in de arm. Ik weet natuurlijk vooraf al wel wat er aan beschermde soorten te vinden is. Als ze die niet hebben gezien, moeten ze wel met een heel goed verhaal komen.'

Een ander belangrijk aspect van het werk als stadsecoloog is het contact met de inwoners van de stad. 'Dat gaat om deskundigen die met tips komen, of die willen dat ik het beleid bijstel vanwege een bepaalde soort. Maar er zijn ook mensen die nestkasten willen ophangen of padden overzetten. Bovendien vind ik het mijn taak om de leukigheid van biodiversiteit over het voetlicht te krijgen, voor mijn managers bijvoorbeeld, die niet altijd snappen waar ik het over heb, maar ook voor een breder publiek.'

Daarom organiseerde hij tijdens de boekenweek van 2009 – thema tijlpl tijlp – een inventarisatie van huismussennesten en een lezing daarover. Hij werkte mee aan het boek Mooi Deventer, maar vooral is Lam trots op het fraai geïllustreerde Natuur in Deventer, hardcover voor tien euro. Inmiddels zijn de 1500 exemplaren bijna uitverkocht.

'Contact met groene burgers moet je koesteren', vindt hij. 'Als die met voorstellen komen, moeten we die waar mogelijk faciliteren. Zo kweek je draagvlak voor natuurbescherming. Jaren geleden kreeg ik bijvoorbeeld een suggestie van een vogelwerkgroep over de aanleg van een brug over een beek bij Bathmen. Dankzij dat idee is er onder de brug een nestelplek voor de Grote gele kwikstaart gemaakt. Het jaar erop broedde die er. Ik word gelukkig gevoed door een stroom ideeën van enthousiaste mensen; dat maakt dit werk zo leuk.'

Rik Nijland
uitdeduim@planet.nl